

SUOMEN RUUSUPERINTEISTÄ JA PERINNERUUSUISTA

Peter Joy

Niin kylmä maa kuin Suomi ei tulle ensimmäiseksi mieleen ruusujen yhteydessä, mutta tutkimalla vähänkään kirjallisuuttamme ja maastoamme paljastuu yllättävän rikas historiallinen tausta sekä ainutlaatuinen elävä perintö. Sijaintimme Venäjän ja Ruotsin puristuksessa on synnyttänyt paljon kärsimystä, mutta vaikutukset sekä idästä että lännestä ovat rikastuttaneet perinteitämme ja mitä tulee ruusuihin, geenivarastoakin.

Keskiaika:

Lähinnä hyötyviljelyä, mutta renessanssi alkoi herätä 1600-luvulla Paikalliseen ilmastoon sopeutuneita villejä tai lähes villejä ruusuja on viljelty ikiajoista asti lääke- tai ravintokasveiksi kuten muuallakin Euroopassa. Ruusunviljelyä koskevia kirjoituksia on vain niukasti ajalta ennen 1700-lukua, mutta voimme hyvinkin otaksua, että kristinuskon leviämisen jälkeen eli 1100-luvulta lähtien rannikkoseutujen orjanruusukantoja (*Rosa dumalis*) olisi viljelty Etelä-Suomen luostaripuutarhoissa lääkinnällisesti arvokkaiden terälehtien ja kuoren sekä runsaasti C-vitamiinia sisältävien kiulukoiden takia. Myös takkuäkämäpistiäisen (*Diplolepis rosae*) aikaan saamia, karvaisia ruusuäkämiä kerättiin ja uutettiin parantavaksi lääkkeeksi. Muut luonnonvaraiset ruusut metsäruusu (*R. majalis*) ja karjalanruusu (*R. acicularis*) otettiin lähes varmasti luostaripuutarhoihin. Näiden lajien lehdistä ja kukista olisi uutettu teetä ja kiulukoita olisi myös hyödynnetty.

Myöhemmin piikkistä orjanruusua istutettiin rannikon linnakkeiden ympäri tunkeilijoiden estämiseksi.

Ensimmäisiä viitteitä Suomessa viljellyistä ruusuista on prof. Elias Tillandzin v. 1673 ja v. 1683 tekemissä, Turun seudulla kasvavien lääkekasvien listoissa. Hän mainitsee valkoisia ja punaisia, yksinkertaisia tai kerannaiskukkasia ruusuja, jotka kasvoivat todennäköisesti Åbo Akademin lääketieteellisessä puutarhassa. Voimme vain olettaa, että nämä saattoivat olla neidon- (alba) tai ranskan- (gallica) ruusuja. Turulla oli vahvat siteet Hansaliiton kanssa ja varakkaita saksalaisia kauppiaita oli

ruvennut asettumaan kaupunkiin. Useat kaupungin porvarit matkivat kauppiaita perustamalla monipuolisia puutarhoja näihin aikoihin.

Toipuminen tuhon jälkeen:

Aatelisto löytää eksoottisia ruusuja

1600-luvun loppupuolella ja pitkään seuraavalla vuosisadalla puutarhat villiintyivät ja niitä koskevat kirjoitukset hävisivät sitä mukaa, kun maa joutui Ruotsin ja Venäjän taistelutantereeksi ja sortui nälkään ja tauteihin. Vuonna 1750, kun toipuminen oli alkanut, puutarhakertomukset jatkuivat taas. Niinpä opimme, että Mäntsälän Frugårdin kartanon isäntä, majuri C.F. Nordenberg, ryhtyi istuttamaan ruusuja puutarhaansa. Kun hänelle myönnettiin aatelinimi Nordenskiöld, hän joutui virkansa vuoksi viettämään pitkäköjä aikoja Tukholmassa, josta hän toimitti ruusuja kotiinsa vaimonsa istutettavaksi. Mukana oli "suuri, kerrannainen valkoinen ruusu", todennäköisesti Rosa alba 'Maxima'. Muutamia vuosia myöhemmin Pietari Kalm kirjoitti, että useat ihmiset viljelivät ruusuja puutarhoissaan. Esimerkiksi turkulainen Pietari Gadd viljeli *R. alba*-, *R. americana*- (*carolina*?), *R. centifolia*-, *R. eglanteria*- (*rubiginosa*) ja *R. gallica*-muotoja. Vuonna 1790 Monrepos-kartanon puistossa lähellä Viipuria loisti lukemattomia ruusupensaita, todennäköisesti kartano- ja ranskanruusuja.

Kuten muualla Euroopassa muutitietoiset altistuivat ruusumaniaan sitä mukaa, kun uusien lajikkeiden lukumäärä kasvoi räjähdysmäisesti. Varakkaat ruusuintoilijat saivat tilata taimia J.H. Zigran Riian taimistosta, jossa v. 1824 oli yli 200 lajiketta, sekä myös J.G. Haetgen Tallinnan taimistosta. Monilla ruusuilla oli korkealentoisia, aatteellisia nimiä kuten 'Grande Monarque' ja 'Duchesse d'Angoulême', jotka varmasti vetosivat näitä taimistoja suosiviin, korkeasta asemastaan nauttiviin henkilöihin. Taimistojen lajikevalikoimassa oli vanhoja alba- ja kartanoruusuja sekä uudempia ranskanruusuja, joista useimmat menestyivät kohtalaisen hyvin maamme lounais- ja eteläosissa, missä varakkaiden ihmisten enemmistö asuikin.

Ruusuintoilijat huomasivat pian, että ranskalaisten jalostajien 1800-luvulla tuottamat, alituisesti vaihtuvat tee-, bengali-, bourbon-, noisette- ja remontanttiruusut olivat aivan liian arkoja menestyäkseen ulkona edes suotuisimmissa paikoissa. Näitä ruusuja piti viljellä ruukkukasveina ansareissa tai viileissä, hyvin valaistuissa kartanon saleissa. Mielihyvän

lisäksi ruusuista sai leikkokukkia, joilla voi miellyttää seurapiiriään (tai tehdä siihen vaikutuksen).

.. ja, myöhemmin, paljon kestävämpiä ruusuja

Useimmat ruusut istutettiin tuontitavarana, sillä ankara ilmastomme ei suosinut lisäystä ympäriällä. Kuten edellä vihjattiin, lajikevalikoima muuttui nopeasti ja uusien lajikkeiden valtaenemmistö osoittautui lyhytikäiseksi. Pikku hiljaa Suomessakin alettiin ottaa huomioon paikallista kysyntää. Kotimaisen lisäystoiminnan ensimmäisiä esimerkkejä oli Turusta käsin toimiva, paikallisesta aatelistosta ja porvaristosta koostunut Finska Trädgårdsodlings-Sällskapet. Edellämainittujen, usean tusinan huoneviljelyyn tarkoitettujen ruusujen ohella järjestö tarjosi 1840-luvulla useita avomaan viljelyä varten tarkoitettuja lajikkeita. Vuonna 1849 seuraavat oli lisätty muutaman kartanon- ja ranskanruusun valikoimaan:

nykyinen nimi, jos poikkeava

Rosa alba, valkoinen

alpina, punainen, vahva *R. pendulina*

capreolata, valkoinen köynnös *R. arvensis*

carolina, punainen

cinnamomea, punainen *R. majalis*

Eglanteria bicolor, puna-keltainen *R. foetida* 'Bicolor', kapusiiniruusu

Eglanteria lutea, keltainen *R. foetida*

fecundissima, punainen *R. majalis* 'Foecundissima', mökinruusu

ferex, punainen *R. rugosa*

lucida, punainen *R. virginiana*

muscosa rubra, punainen *R. centifolia* 'Rubra', sammalruusu

noisettiana rubra, punainen *R. 'Noisette rubra'*, *R. pendulina* 'Elegance'

pensylvanica, *R. palustris*

pimpinellifolia, punainen

pimpinellifolia, valkoinen

rouge royal, vaaleanruusupunainen *R. alba* 'Royal Rouge', Prévost 1835

villosa, valkoinen

volvata, punainen ?

Kirjallisuudesta selviää vielä joitakin kertomuksia, joiden mukaan tavalliset ihmiset ovat viljelleet ruusuja ruukkukasveina ikkunoillaan, mutta pääsääntönä on, että "rahvaan" viljelemät ruusut olisivat siihen

aikaan olleet kotimaisia metsäruusun ja karjalanruusun muotoja. Toisinaan villit, yksinkertaiskukkaiset kasvit siirrettiin pihapiiriin, mutta suosittiin koristeellisempia muotoja silloin kun niitä ilmaantui. Voimme yhä vielä löytää pitkin maata entisten maalaistalojen ympäriltä laajalle levinneitä kasvustoja, jotka edustavat eri kerrannaiskukkaisia, mahdollisesti kotimaassa syntyneitä metsäruusun muotoja. Todennäköistä on, että tällaisia ruusuja on viljelty ainakin 1800-luvun alkupuolelta; niitä on varmasti pidetty arvossa myöskin kauneutensa vuoksi. Tunnetuimpia on '**Tornedal**', jonka nimi viittaa siihen, että ruusu on syntynyt Tornionjokilaaksossa, siellähän se on yleinen. Hyvin samanlainen on **mökinruusu** ('Foecundissima'); näillä molemmilla on pienet, vaaleanpunaiset, tiheästi kerrannaiset kukat pitkin harvapiikkisiä, punertavia varsia. Niiden versomiskyky ja valtava elinvoimaisuus olisi suositellut näitä ruusuja sellaisille ihmisille, joilla ei juuri ollut aikaa eikä rahaa hartaalle puutarhanhoidolle ja olisi sallinut juurakoiden helpon pätkimisen ja naapureille eteenpäin toimittamisen.

'Tornedal' (*R. majalis*). Tämä metsäruusun kerrannaiskukkainen muoto on poikkeuksetta hyvin näyttävä pohjoisessakin.

Kuva: Sirkka Juhanoja.

Sitkeät pimpinellaruusut

1800 -luvun edetessä yllämainittujen hyvin kestävien ruusujen valikoima laajentui kun maahan tuli yhtä kestäviä ja sitkeitä eksoottisia muotoja. Eriyisen arvokkaita olivat, ja edelleenkin ovat pimpinellaruusut (*R. pimpinellifolia*-muodot). Tämän lajin luontainen levinneisyys ei aivan ulotu Suomeen saakka, mutta useimmat muodot ovat sopeutuneet hyvin ilmastoomme. Yleisin lajike vielä nykyäänkin on **juhannusruusu** (*R. pimpinellifolia* 'Plena'), jolla on puolikerrannaiset, tuoksuvat, kermanvalkoiset kukat. Maamme ulkopuolella se saattaa esiintyä taimiluetteloissa nimellä '**Finnish Double White**'. Todellisuudessa tämä

lajike näyttää vaihtelevan siinä määrin, että se käsittää useita eri klooneja, mikä viittaa siihen, että lajike on varsin vanha. (Tällainen mikrovariaatio on monien pitkäaikaisten ruusujen yhteinen piirre. Se, johtuuko tämä somaattisten mutaatioiden kerääntymisestä yhteen alkuperäiseen klooniin vai siitä, että puutarhurit eivät pysty vastustamaan kiusausta kasvattaa alkuperäisestä lajikkeesta

siementaimia, voidaan ratkaista vain DNA-analyysin avulla, siis lähinnä ruusujen DNA). Olisi vaikeaa kuvitella tätä suomalaisempaa ruusua, sillä ihmiset ovat todella ottaneet juhannusruusun sydämelleen. Juhannusruusu merkitsee lähes samanlaista kansallista suvi-idylliä kuin itse juhannus.

'Plena' (*R. pimpinellifolia*) on Suomen kansalle kesän vertauskuva. Kuva: Pirjo Rautio.

Toinen, ei mitenkään harvinainen pimpinellaruusu on '**Papula**' eli **papulanruusu**, joka muodostaa tiheäkasvuisen, pienilehtisen pensaan. Sen pienehköt, puolikerrannaiset ja maljamaiset, vaaleanruusunpunaiset, tuoksuvat kukat haalistuvat lähes valkeiksi auettuaan täysin. Tämä herttainen pieni ruusu on nimetty entiseen Etelä-Karjalaan jääneen Papulan kartanon mukaan, missä sitä väitetään kasvaneen. Näiden molempien ruusujen alkuperät ovat hämäriä.

Juhannusruusu saattaa olla Prévostin 'Blanche Double' (1830) ja/tai jokin Brown-veljesten Skotlannissa 1800-luvun loppupuolella tuottamista siementaimista. 'Papulan' uskottiin ennen vastaavan skotlantilaista 'Staffa'-lajiketta, mutta "meidän" ruusumme alkuperä juontune Saksaan, missä (kuten meilläkin) oli useita pimpinellaruusuja saatavilla 1800-luvun puolivälissä. Tri **E. Regel**, Pietarin keisarikunnan kasvitietellisen puutarhan johtaja, luetteloi useita

Freundlichin Zarskoje Selossa jalostamia pimpinellaruusuja näihin aikoihin, mutta seuraavilta vuosikymmeniltä emme enää löydä Freundlichin ruusujen mainintoja.

'Papulan' kukat avautuvat herttaisena vaalean ruusunpunaisena, ja myöhemmin haalistuvat lähes valkeiksi. Kuva: Pirjo Rautio.

'Papulan' (*R. pimpinellifolia*) tuoksuvat kukat koristavat tiiviskasvuista pensasta. Kuva: Sirkka Juhanoja.

Paremminkin dokumentoitu on '**Poppius**', jonka suuret, ruusunpunaiset, puolikerrannaiset kukat avautuvat noin viikkoa myöhemmin kuin kaksi edellistä. Sen rento kasvutapa, vähäpiikkisyys sekä eräät muut piirteet viittaavat siihen, että 'Poppius' kuuluu ns. *R. x reversa* (= *R. pendulina* x *pimpinellifolia*)-ryhmään. Ruusu on peräisin Ruotsin kuninkaallisesta maatalousakatemiasta, jonka johtaja **Carl Stenberg** halusi kunnioittaa ystäväänsä ja työnantajaansa, (savolaissyntyistä) tri **Gabriel Poppiusta** nimeämällä ruusun, jonka Stenbergin haukansilmä oli havainnut. Ruusu sai ilmeisesti nimensä 1800-luvun puolivälissä. Kantavanhempien alkuperää ei tunneta.

'Poppius'. Kuva: Kaarina Bäckman.

'Poppiuksen' (*Pimpinellifolia*-rist.) rennosta kasvutavasta käy ilmi *R. pendulinan* perimävaikutusta. Kuva: Sirkka Juhanoja.

Muita 1800-luvun sitkeitä ruusuja

Taimiluetteloista (esim. Finska Trädgårdsföreningen i Helsingfors luettelo 13 gallicaruusua vv. 1891-92) selviää, että 1800-luvun jälkipuoliskolla meillä viljeltiin useita ranskanruusulajikkeita, mutta ainoat niiltä ajoilta henkiin jääneet kuuluvat pieneen ns. **Francofurtana-ryhmään**. Nämä huonosti dokumentoidut ruusut syntyivät nähtävästi, kun *Rosa gallica* risteytyi jonkin Cassiorhodon (ent. Cinnamomeae)sektion lajin kanssa, todennäköisesti *R. majalis* tai *R. glabrifolia*. Parhaiten tunnettu on **valamonruusu**, joka tunnetaan meillä '**Splendens**'-nimisenä, mutta Ruotsissa nimellä '**Frankfurt**'. Se muodostaa varsin talvenkestävän, pystykasvuisen puolitoistametrisen ja kohtuullisesti vesovan pensaan, jolla on heinäkuussa keskikokoiset, hieman kerrannaiset, verenpunaiset, tuoksuvat kukat. Valamonruusu pärjää hyvin Ouluun saakka. Se saattaa olla sama ruusu kuin Pietarin lähellä toimivan Regel & Kesselring-firman luetteloihin vuosisadan vaihteessa ilmestynyt *R. gallica* 'Grandiflora', mutta meiltä puuttuu tietoa tämän ruusun alkuperästä. Se muistuttaa myös suuresti Yhdysvalloissa tunnettua, yksinkertaista '**Alika**'-ruusua, jonka prof. **Niels E. Hansen** vei sinne Venäjältä v. 1906.

'Splendens' (Gallica-rist.) on epäilemättä väriltään kaikkein kirkkain talvenkestävistä ruusuista. Kuva: Sirkka Juhanoja.

Ryhmän tyyppilajikkeena on ilmeisesti '**Agatha**' eli Redoutén '**Rosier de Francfort**', *Rosa turbinata*. Hyvin lähellä tätä on ns. **kirkonruusu** (käännös ruotsalaisesta nimityksestä kyrkogårdsrosen, mikä viittaa Ruotsissa tämän ruusun käyttöön koristekasvina hautausmailla). Toisinaan väitetään, että 'Agathan' kukat ovat paremmin muodostuneet kuin kirkonruusun. Suomessa jälkimmäinen ruusu esiintyy lähinnä vanhojen kartanoiden ja pappiloiden ympäristöissä. Melko pysty pensas kasvaa n. 1,8 m korkuiseksi, lehdet ovat vaalean vihreitä ja syväsuonisia. Kirjavan vaaleanruusunpunaiset, sotkuisen kerrannaiset kukat avautuvat heinäkuussa. Joitakin päärynänmuotoisia kiulukoita muodostuu joskus.

Joinakin kesinä määrittämätön versotauti rumentaa pensaan ilmettä ja aiheuttaa versojen kuolemista. Kirkonruusu on ilmeisen lähellä '**Empress Josephine**'-lajiketta, mutta jälkimmäisellä on huomattavasti kauniimpia kukkia ja vähemmän tuoksua, ja on ainakin oman kokemukseni perusteella - "meidän" ruusuamme paljon arempi. Kuten on asian laita monella vanhalla ruusulla, kyseessä on ilmeisesti usean lähisukuisen kloonikannan rykelmä, koska pystymme erottamaan eteläsuomalaisten kirkonruusujen kaltaisia mutta selvästi toisistaan erottuvia kantoja Pohjois-Suomesta, esim. "**Sanna**", "**Elokuu**". Näitä pidetään vielä kestävämpinä kuin Etelä-Suomen kirkonruusuja.

'Agatha' (Gallica-rist.) on hyvin lähellä "kirkonruusua", joka kasvaa vanhojen kartanoiden lähipiirissä.
Kuva: Sirkka Juhanoja.

Kurttulehtiruusu ja sen risteymiä

Pimpinellaruusujen tavoin kurtturuusut ovat erinomaisen hyvin sopeutuneet kuivahkoon, koleaan ja puolimannermaiseen ilmastoomme, mutta jälkimmäiset alkoivat saada jalansijaa vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen. Lajia alettiin ahkerasti käyttää risteytystyössä Keski-Euroopan maissa 1800-luvun lopussa, mutta ainakin yksi spontaani risteymä oli silloin jo saapunut Suomeen: '**Pohjolan Kuningatar**' eli '**Tsaritsa Severa**', '**Kaiserin des Nordens**'. Lajike syntyi **Regelin** taimistossa siemenerästä, jonka K.J. Maximovicz oli lähettänyt Japanista 1860-luvulla, ja aluksi Regel nimitti sitä nimellä *R. rugosa* '**Rubra Plena**'. Sitä lisättiin ripeästi ja ennen pitkää **Regel & Kesselring** toimittivat taimia Suomeen. 'Pohjolan Kuningatar' muistuttaa monella tavalla tunnettua '**Hansaa**', mutta Regelin ruusun kukat ovat 'Hansaa' pienemmät, tummemmat ja heikommin tuoksuvat. Kuningattaresta kasvaa 'Hansaa' kauniimmin

haarautuva pensas, joka leviää voimakkaasti juurivesoillaan, ja muodostaa pian ilkeänpiikkistä estettä. Kukinta ei toistu yhtä voimakkaasti kuin Hansalla, vaikka kiulukoita muodostuu vain vähän. Laajalle vesoneita kasvustoja löytyy siellä täällä vanhojen asumusten ympärillä ainakin Oulun korkeudelle asti. Tämä ruusu näyttää olevan jokseenkin yleinen myös Virossa. Sen vaaleanvihreät, teräväkärkiset lehdykät viittaavat melko vakuuttavasti siihen, että 'Pohjolan Kuningatar' on *R. rugosan* ja **taiganruusun** (*R. davurica*) luonnollinen risteymä.

'Pohjolan Kuningatar' eli 'Tsaritsa Severa' eli 'Kaiserin des Nordens' (Rugosa-rist.) kasvaa lähes läpipääsemättömäksi esteeksi.

Kuva: Anneli Tervonen.

Siemenestä kasvatettuja kurturuusu-eräitä käytetään rutiininomaisesti erilaisissa tienvarsi- ja pysäköintialueiden istutuksissa, joidenkin mielestä kyllästymiseen asti. Eräitä kauniita muotoja on "pelastettu" tällaisilta alueilta ja kyseenalaisena siunauksena räkätit, tilhet ja muut marjoja syövät linnut ovat edistäneet yksinkertaisten punaisten ja valkoisten kurturuusujen leviämistä joutomaahan ja, jopa haitallisesti, merenrantojemme hiekkadyyneihin.

Varhaisimmat suomalaiset ruusulajikkeet

1800-luvun lopulla useat turkulaiset ja helsinkiläiset taimistonhoitajat möivät ruukkuviljeltyjä ruusuja suuria määriä. Esimerkiksi v. 1890 helsinkiläisellä V.F. Sagulinilla oli 200 000 tainta, mukana parisensataa remontanttiruusuja ja 75 teeruuksua. Harvat viljelijät monistivat itse ruusuja varrentamalla; useimmat toivat jo varrennettuja pikkutaimia Lyypekistä tai Pietarista ja kasvattivat niitä eteenpäin myyntikokoisiksi. Näihin aikoihin ilmestyi pari kotimaista lajiketta. Toinen syntyi ilmeisesti erään, silloin yleisesti viljellyn hyötölajikkeen silmumutanttina ("sporttina"), ja sille annettiin nimi 'Elisabeth' ruusuviljelijä M.G. Steniuksen äidin mukaan, mutta eräs toinen viljelijä, Franz Grümmer, piti uutta lajiketta 'Rovelli

Charles'-lajikkeena. Toinen uusi lajike, 'Johan Ludvig Runeberg', on taustaltaan uskottavampi: lohjalaisen SOLhemin taimiston hoitaja Björn Lindberg kasvatti tämän risteytyksestä 'Isabella Sprunot' x 'Horace Vernet' ja laski sen myyntiin v. 1905. Silloinkaan ei mainostajalta taitoja puuttunut: "... J.L. Runeberg on väriltään tummankirsikanpunainen, muodoltaan uhkea, pysty, kellomainen kasvi, ja sillä on melkein verraton, puhdas ruusuntuoksu ... on äärimmäisyyteen saakka runsaskukkainen ... se uusiutuu alinomaa ja heikotkin oksat tuottavat kukkia ..." valitakseni rohkeimpia väitteitä. Mikä vahinko, että kadotimme tällaisen perikuvan! Tietääksemme, nämä lajikkeet ovat hävinneet kauan sitten.

Harald Wasastjerna saavutti kestävämmän läpimurron valitsemalla v. 1932 '**Pohjantähden**' ('**Polstjärnan**') risteytyksestä *Rosa beggeriana* x polyantharuusu 'Rose d'Orléans'; tämä ruusu on edelleenkin meillä suosittu. Pitkin 'Pohjantähden' voimakkaita, jopa kolmemetrisiä versoja pursuaa heinäkuussa lukemattomia hyvin pieniä, valkoisia tuoksuvia kukkia. Tätä ruusua on toisinaan väitetty maailman talvenkestävimmäksi köynnösruusuksi - onhan se ainoa ruusu, joka lähes aina selviää talvesta pystyssä ja suojaamattomana.

'Polstjernen', mitä on joskus väitetty maailman kestävimpinä köynnösruusuna, tuottaa pieniä tuoksuvia kukkia pilvinä. Kuva: Päivi Mikola.

Melko yleinen ainakin Etelä- ja Keski-Suomessa, kuten myös Ruotsissa ja Virossa, on eräs hyvin kaunis alba-tyyppiin viittaava ruusu. Ruotsissa tätä ruusua kutsuttiin ennen nimellä *R. x suionum* tai svearnas ros, kun taas me kutsuimme ja kutsumme sitä edelleen **mustialanruusuksi**, koska Mustialan maatalousopisto levitti sitä viime vuosisadan alkupuolella. Ruusun alkuperä selvisi vasta 1980-luvulla kun eräs Sangerhausenin ruusukokoelmien kävijä havaitsi, että mustialanruusun tuntomerkit täsmäsivät siellä kasvavan '**Minette**'-ruusun (J.P. Vibert, Ranska, 1819) ominaisuuksien kanssa.

'Minette' muodostaa hyvin haarautuneen, vihreävirtisen n. 1,5-metrinen pensaan, jonka suuret, yksittäiset, hempeän vaaleanpunaiset kukat avautuvat pitkin heinäkuuta, joskus jopa elokuussa. Tuoksuvat kukat ovat hyvin kauniinmuotoiset. Ruusun ainoa varsinainen vika on se, että tiheän kerrannaiset, hentorakenteiset terälehdet ovat alttiita sadevaurioille; märkinä kesinä kukat mätänevät avautumatta. Kuumana, aurinkoisena heinäkuuna 'Minette' on ruusuna täydellinen. Se on saanut suurta suosiota Pohjolassa kestävyytensä ja vesomiskykynsä ansiosta.

Vaaleanvihreät, hieman kiiltävät, pyöreäpäiset lehdykät viittaavat ehkä siihen, että ruusun alkuperässä piilee *R. carolina*, mikä myös selittäisi varsin hyvän talvenkestävyyden. Varret paleltuvat osittain kovien talvien johdosta, mutta tämä ei yleensä estä 'Minetteä' kukkimasta hyvin.

'Minetten' kauniit ja muhkeat kukat herkästi pilaantuvat sadeilmalla.
Kuva: Pirjo Rautio.

Lähempänä omaa aikaamme Suomen puutarhakasvien Grand Old Man, **Bengt Schalin**, toimi Helsingin kaupungin ylipuutarhurina 1950-luvulla. Lukuisten kansainvälisten kontaktien avulla hän toi Helsingin puistoihin paljon arvokkaita puuvartisista koristekasveja, mukaanlukien ruusuja. Valitettavasti monista hänen tuomistaan tulokkaista puuttuu tietoja; tilanne, joka on varmaan lähtöisin Schalinin hyvää tarkoittavasta mutta itsevaltiaasta asenteesta työhönsä. Hän jätti kuollessaan v. 1982 meille monia kauniita pensasruusuja, mutta vielääkään ei ole onnistuttu tunnistamaan useita niistä. Schalin harrasti myös kasvinjalostusta: mm. hän tuotti useita Phlox paniculata lajikkeita sekä joitakin ruusuja, mutta emme tiedä näiden kasvien kohtalosta.

Wilhelm Kordes nimitti erään ruusun Schalinin kunniaksi. 'Bengt M. Schalin' syntyi risteytyksestä *R. kordesii* x *R. 'Eos'*. Kordes antoi ruusulle nimen v. 1956. Joitakin vuosia sitten kasvatin tätä ruusua puutarhassani Vantaalla. Hyvinä vuosina 'Bengt M. Schalinilla' oli pieniä, puolikerrannaisia, kirsikanpunaisia kukkia näyttävästi pitkin 1,5-metrisiä

varsia, mutta useina talvina varret paleltuivat liian pahasti, jotta ruusu olisi kukkinut kunnolla.

Helsingin yliopiston silloinen puutarhatieteen laitos teki 1980-luvulla kolmevuotisen ns. KESKAS- (KEStävien KASvien) tutkimuksen, siis puuvartisten koristekasvien kenttätutkimuksen, lähinnä pääkaupunkiseudulla. Tutkimus toi esiin useita kauniita ruusuja. Tutkimusta seurasi MTT:n järjestämiä kenttäkokeita, joissa eräitä löytöjä on kauan testattu Piikkiössä ja Sotkamossa. Tämän kirjoittajaan teki vaikutuksen se, kuinka paljon vaihtelua saattoi ilmentyä yhden oletetun lajikkeen, esim. *R. pimpinellifolia* '**Plenan**' eri yksilöissä, vielä samalla koealueella. On myös voitu havaita pienehköjä mutta tuntuvia eroja mukautumiskyvyn ominaisuuksissa, esim. talvenkestävyyden ja kasvun voimakkuuden suhteen eri keräilykantojen välillä sekä myös poikkeamia siinä, miten eri kannat selviytyvät eri koepaikoilla.

Suomen Ruususeura perustettiin v. **1989**, aikana, jolloin ruusut alkoivat saada suurta suosiota ja erityisesti alettiin innostua vanhoista, kestävästä mutta unohtuneista ruusuista. Ruususeuramme, joka toimii läheisessä yhteistyössä muiden Pohjoismaiden ruususeurojen kanssa, pyrkii edistämään kiinnostusta kaikkiin ruusuihin liittyviin asioihin ja niiden viljelyyn järjestämällä retkeilyjä sekä neljästi vuodessa ilmestyvän, jäsenten kirjoituksia sisältävän **Ruusunlehden** (Rosenbladet) kautta.

Olen vakuuttunut siitä, että ihmiset ovat innostuneita vanhojen puistojemme ja puutarhojemme kestävästä ruusuista siksi että "valtavirran ruusujen", massoittain myytyjen teehybridien sekä tertturuusujen viljelyyritykset ovat epäonnistuneet. Onhan tällaiset ruusut jalostettu ja valittu meitä paljon leudompiin ilmastoihin. Hyvin harvat näistä ruusuista selviytyvät meillä edes välttävästi, ja valtaosa on täysin kelvotonta. Tämä karvas kokemus, yhdessä KESKAS-tutkimuksen oivallusten kanssa, on saattanut avata silmämme näkemään maamme hämmästyttävän rikkaan, monenlaisten kestävien ruusujen perinnön. Ruusunlehtemme toimii foorumina, jossa kuvataan ja tuodaan esille löytöruusuja, joita jatkuvasti pulpahtaa esille ikään kuin loputtomasta lähteestä. Olen jo kuvailut eräitä mielenkiintoisimpia edellä olevan historian mukaisia ruusuja.

Lopputehtäväkseni jää kuvata lyhyesti muitakin mielenkiintoisimpia, viime vuosikymmenen aikana löydettyjä ruusuja, mutta ennen kuin rupean kertomaan pimpinellaruusuista annan tunnustusta rva **Aila Korhoselle**. Kautta 1990-luvun Aila omisti lähes koko vapaa-aikansa maamme *Rosa pimpinellifolia* muotojen monimuotoisuuden tutkimiseen, tunnistukseen sekä dokumentoimiseen. Meidän epäonneksemme tämä pimpinellaruusujen Grand mutta Not-So-Old Lady kuoli hyhyen sairauden jälkeen v. 2001; hän oli vain 61-vuotias. Tuntuva osa hänen laajasta ja hyvin dokumentoidusta perinnöstään elää kahdessa kirjassessa: kuolemanjälkeiset "Juhannusruusu ja muut pimpinellat" vuodelta 2002 ja "Pimpinella: kylämaiseman ruusu" vuodelta 2004. Ellei ole muuten ilmaistu, seuraavat ruusut kukkivat vain kerran. Käyttämäni nimet ovat epävirallisia, usein perustuen löytöpaikkojen nimiin, jolloin käytän kaksinkertaisia lainausmerkkejä.

'**Ruskela**'. Pimpinellaruusu, jonka keräsi parisenkymmentä vuotta sitten rekkakuski Henriksson ja joka kasvaa edelleenkin hänen puutarhassaan Vihdin Ruskelassa. Hra Henriksson ei muista, mistä hän keräsi tämän ruusun, mutta hän on ystävällisesti antanut sen versoja useille henkilöille, mukana taimiviljelijöitä, ja "Ruskelaa" alkaa olla saatavilla. Siitä kasvaa voimakas, vapaasti vesova juhannusruusun kokoinen pensas, jonka vaaleanvihreät lehdykät ovat pimpinellaruusuksi suurehkot. Kukat ovat puhtaanruusunpunaiset, kerrannaisemmat kuin 'Poppiuksella'. Ne avautuvat litteksi siten, että keltaiset heteet tulevat hyvin näkyviin. Kukan väri ei juuri haalene. Kukat tuoksuvat, mutta eivät niin vahvasti kuin 'Plenan'. Kiulukat muuttuvat tumman viininpunaisiksi syyskuussa. Talvivauriot ovat hyvin harvinaisia, jopa Torniossakin. Emme ole pystyneet sitovasti tunnistamaan tätä ruusua, mutta Aila Korhonen on ehdottanut, että se saattaa olla '**Lady Hamilton**'.

'Ruskelan' (*R. pimpinellifolia*) kauniinmuotoiset kukat avautuvat tervein ja rehevän pensaan versoilla. Kuva: Pirjo Rautio.

'Kerisalo'.

R. majalis x *pimpinellifolia*? Toinen erittäin kestävä ruusu, jonka Leena Hämet-Ahti, Annikki Palmén ja Pentti Alanko löysivät kymmenisen vuotta sitten koulupihalta Kerisalossa. Kukat ovat vaaleanruusunpunaiset, lievästi kerrannaiset, kuppimaiset, n. 6-7 cm läpimitaltaan, tuoksuvat. Lehdistö on harmaanvihreä. Pensas vesoo melko laajasti 1,5-1,8 metrin korkuiseksi, joka kukkii Helsingin seudulla kesäkuun lopusta heinäkuuhun.

Tummanpunaiset kiulukat kypsyvät syyskuussa.

'Kerisalo' on kaunis ja arvokas lisä ongelmattomiin ruusuihin. Sen historiasta ei tiedetä mitään, mutta ruusun yleisilme ja varsinkin lehtimuoto viittaavat siihen, että lajike syntyi spontaanisesti risteymänä jonkin *pimpinellaruusun* ja luontaisesti kasvavan metsäruusun välillä.

'Kerisalo' (*Pimpinellifolia*-rist.) on arvokas lisä kestäviin, huolettomiin pensasruusuihin.

Kuva: Inger Kullberg.

'Ristinummi'.

R. pimpinellifolia x *rugosa*?

Noin v. 1995 'Fru Dagmar Hastrupia' muistuttava ruusu kasvoi ratapenkalla Ristinummen asemalla lähellä Järvenpäättä. Lähempi tarkastus paljasti voimakaskasvuisen ruusun, jonka piirteet ovat *pimpinella*- ja *kurtturuusun* väliltä. Yksinkertaiset vaaleanruusunpunaiset kukat ovat hyvin suuria, jopa 12 cm läpimitaltaan ja ne tuoksuvat vahvasti. Kukinta toistuu yleensä hyvin syyskuussa. Tummanpunaisia kiulukkoita muodostuu satunnaisesti.

Alkuperäinen löytökasvusto tuhoutui joitakin vuosia sitten, kun lisäraide rakennettiin, mutta sillä aikaa useat ruusuintoilijat olivat ehtineet siirtää vesoja pihoihinsa, ja ruusun jatko näin varmennettiin. Hyvässä maassa "Ristinummi" leviää nopeasti 1,8-metriseksi pensaaksi, mutta liiallinen typpilannoitus voi johtaa koko pensaan äkilliseen kuolemiseen maan tasolle. Ruusulle sopii niukempi hoito, karummalla kasvupaikalla sen rosvomaiset taipumukset kurittuvat ja pensaasta tulee siistimpi. Tällaisissa

oloissa ruusu kestää hyvin Pohjois-Suomessakin.

Viime vuosisadan alkupuolella tehtiin useita risteymiä oletettujen vanhempien välillä. Meillä ei ole aavistusta, miten tällainen ruusu olisi voinut joutua ratapenkalle.

'Ristinummi' (Rugosa-rist.). Tämä kaunis löytöruusu saattaa ryöstäytyä pienessä pihassa. Kuva: Pirjo Rautio.

'Pori'

R. pimpinellifolia x rugosa?

Tämä ruusu on kasvanut (ja kasvane edelleenkin) porilaisen leikkikentän liepeillä. Siitä ilmoitti meille Satakunnan vihertietokeskuksen Pekka Heikkilä v. 1996. Hänen mukaansa ruusu oli kasvanut siellä parikymmentä vuotta. Pensas on pystykasvuinen, n. 1,6 m korkuinen; lehdet ovat pimpinellamaisemmat kuin "Ristinumella". Kukat ovat vaalean ruusunpunaiset, tiheästi kerrannaiset, melkein pallomaiset, joskus epämuodostuneet ja alttiita mätenemään sadeilmalla. Kauniina kesänä tämä on kuitenkin hyvin näyttävä ruusu. Tuoksu on hurmaava.

Kasvutapa ja hoito-ohjeet ovat kuten "Ristinumella". Ruusua ei ole ehditty laajemmin testata, mutta emme ole havainneet talvivaurioita.

'Pori' (Rugosa-rist.) kukat usein ruskehtuvat märkinä kesinä. Kuva: Peter Joy

'Iitin Tiltu'

R. gallica x rugosa?

Tämäkin ruusu on saattanut syntyä Venäjällä. Yleisilme tuo mieleen **valamonruusun**. Hyvässä maassa siitä kasvaa pysty, kohtuullisesti vesova n. 1,6-metrinen pensas, jonka suuret (10 cm) punaiset kukat avautuvat heinäkuussa. Punaisen sävy vaihtelee kasvukaudesta toiseen, "hyvinä" vuosina lähes tuoksuttomat kukat ovat voimakkaan tiilenpunaisia, mutta joinakin vuosina ilmenee violetin vivahteita. Pohjois-Suomessa talvivaurioita ilmenee joskus. Ruusu on ilmeisesti kasvanut Iitissä monta vuotta, mutta meillä ei ole tietoja sen historiasta. Hieman kurtuisista lehdistä ja piikkisyydestä voidaan päätellä, että vanhemmista toinen saattaa olla *R. rugosa*.

'Iitin Tiltu' (Gallica-rist.). Kukkien väri vaihtelee jonkin verran kesästä toiseen. Kuva: Sirkka Juhanoja.

'Katri Vala'

R. rugosa-hybridi.

Tämä ruusu kasvaa Helsingissä Katri Valan puistossa. Se istutettiin todennäköisesti sinne **Bengt Schalin** aikana 1950-luvulla. Se muodostaa rennon, mutta voimakaskasvuisen pensaan, jonka korkeus on n. 1,5 metriä. Vaaleanvihreä lehdistö viittaa *R. blanda*-alkuperään. Kukat ovat suuria, halkaisijaltaan n. 8 cm, lilanruusunpunaisia, täyteläisiä ja tuoksuvia, mutta huonolla säällä helposti pilaantuvia. Tämäkin ruusu on hyvin kestävä, mutta se vesoo voimakkaasti eikä sitä pidä istuttaa liian lähellä herkimpiä kasveja. Hieno yksittäisruusu, kun voi varata sille tilaa.

'Katri Valan'" (Rugosa-rist.) kukat koristavat rehevää pensasta heinäkuussa. Kuva: Pirjo Rautio.

'Olkkala'

Ilmeisesti **Francofurtana-ruusu**.

1990-luvun alussa Pirkko Kahila havaitsi nokkosten ja villivattujen kanssa hyvin pärjäävän, komean ruusun Olkkalan kartanon maiden läheisyydessä. Pitkin ruusun ruskehtavia, vähäpiikkisiä varsia avautuu heinäkuussa näyttäviä 6-8 senttisiä, yksinkertaisia kukkia. Kartanon kirjoista ei löydy mainintaa tällaisesta ruususta, niin että paremman nimen puutteessa olemme epävirallisesti nimittäneet ruusun löytöpaikan mukaan. Kukinta jatkuu pitkin heinäkuuta, ja runsas kiulukkasato kypsyy tummanpunaiseksi syyskuun aikana. "Olkkala" näyttää olevan vähintään yhtä kestävä kuin "Splendens", ja se vesoo hyvässä

maassa runsaasti. Se saattaa olla *R. gallican* ja *R. glabrifolian* risteymä. Leena Hämet-Ahti havaitsi hyvin samanlaisen mutta hieman kerrannaiskukkaisen ruusun hylätyllä tontilla Helsingin Pakilassa. Kumpaakaan näistä ruusuista ei ole toistaiseksi havaittu muualta.

'Olkkala' (Gallica-rist.) on löydetty vain nimikkopaikkakunnalta.

Kuva: Sirkka Juhanoja.

Tarja Halonen'

R. blanda x californica?

Löysin tämän ruusun Bengt Schalinin puutarhasta joitakin vuosia hänen kuolemansa jälkeen, mutta ruusun alkuperä ja identitetti jäivät hämäräksi. Tiedämme, että Schalin teki ruusun risteytyksiä, joista tämäkin saattaa olla eräänä tuloksena. Hyvässä maassaa se varttuu kaksimetrisiksi, kaarevaoksaiseksi pensaaksi. Varret ovat punertavan ruskeita, piikit hieman koukkumaisia. Lehdykät ovat vaaleanvihreitä, teräväpäisiä, hieman käppyräisiä. Ruusunpunaiset, hieman kerrannaiset ja marmoroituneet kukat ovat 7-8 cm leveitä, villiruusun tavoin pitkin heinäkuuta siroasti esiin tulevia. Pensas talvehtii hyvin Etelä-Suomessa, mutta pohjoisempana se joskus kärsii eriasteisia vaurioita.

Vuonna 2001 Ruususeura päätti nimittää tämän ruusun presidenttimme Tarja Halosen mukaan. Morfologisten piirteiden perusteella systemaattikko

tri Buzunova on arvellut, että 'Tarja Halonen' on *R. blandan* risteymä, mahdollisesti *R. californican* kanssa.

Bengt Schalinin perintöön kuuluva 'Tarja Halonen' nimitettiin hiljattain presidenttimme mukaan. Kuva: Sirkka Juhanoja.

'Toukoniitty'

R. blanda-risteymä?

Tämäkin lienee Schalin jättämä ruusu. Työnimi on otettu Helsingin Toukoniityn puistosta, missä ruusu on vesonnut laajaksi ja reheväksi tiheiköksi. Lähes piikittömät, hyvin haarautuvat, punertavat varret kasvavat vahvassa maassa kaksimetrisiksi.

Keskikokoiset kukat ovat vaalean ruusunpunaiset, löysästi kerrannaiset; monessa terälehdessä on keskellä vaalea raita. Lehdistö saa hienon ruskan syksyllä.

Tummanpunaisia kiulukoita muodostuu runsaasti. Ruusu on erittäin talvenkestävä, ja kärsii harvoin talvivaurioita Oulussakaan. Ennen uskoimme, että tämä ruusu on sama kuin '**Betty Bland**' (Skinner, Kanada 1925), mutta "Toukoniitty" eroaa siitä monessa suhteessa, se muodostaa mm. runsaasti kiulukoita.

'Toukoniitty' tuottaa myös näyttäviä kiulukoita kauniin ruskan kera. Kuva: Sirkka Juhanoja.

Johtopäätös

Meiltä puuttuu paljon tietoja löytöruusuistamme. Morfologisesti samankaltaisten muotojen DNA-analyysi sekä näiden vertailu hyvin dokumentoitujen kokoelmien ruusuhankintojen kanssa auttaa pitkälle selventämään sekaannuksia ruusujemme alkuperässä.

Kiitokset

Tämän tekijä haluaa kiittää erityisesti Pirjo Tuuraa tekstin oikoluvusta ja kritiikistä, sekä Pirjo Rautiota mittavasta työstä kokoamalla tämän artikkelin kuvat kärsivällisesti kuvaliiteristään.

Kirjallisuutta

Alanko, P., Joy, P., Kahila, P. & Tegel, S. 2002. Suomalainen ruusukirja. Gummerus, Jyväskylä 2002. 344 sivua.

Alanko, P. & Tegel, S. 1989. KESKAS-tutkimus. Kestäviä koristekasveja viherrakentamisen tarpeisiin. SITRA, Sarja B nro 98. 111 sivua. Helsinki.

Gustavsson, L-Å., 1998. Rosor för nordiska trädgårdar. Natur och kultur, Stockholm. 544 sivua.

Joy, P., Kauppila-Laine, M. & Urhonen, E. 2004. Pimpinella: kylämaiseman ruusu. Santtiosäitiö, Uusikaupunki, 2004, ISBN 951-98907-2-6. 112 sivua.

Korhonen, A. 2002. Juhannusruusu ja muut pimpinellat. Suomen ruususeura, toim. Pirjo Rautio. 54pp.

Nummi, A. 2001. Ruusuja vanhojen hinnastojen lehdiltä. Vantaa, Finland 2001. ISBN 952-91-3168-2. 54 sivua.

Ruoff, E. 2000. Merkintöjä entisaikojen ruusuista. Ruusunlehti 2000 (4): 4-12.

Tietoja tähän artikkeliin saatiin myös useista muista Suomen ruususeuran artikkeleista.

Kuvat:

tornedal-juhanoja	plena-rautio	papula-pe-juhanoja
papula-rautio	poppius-juhanoja-pe	splendens-juhanoja
agatha-juhanoja	kaiserindesnordens-tervonen	
polstjerna-paivimikola		minette-rautio
ruskela-rautio	kerisalo-inger-kullberg	ristinummi-rautio
iitintiltu-sirkka-juhanoja		katrivala-pirjo-rautio

porinruusu-peter-joy
toukoniitty-juhanoja

olkkala-sirkkajuhanoja

tarjahalonen-juhanoja